

Det civila samhället

I dag är begreppet det civila samhället högsta mode. Den breda acceptansen medför dock betydande osäkerhet, begreppet kan tolkas efter tycke och smak eller framför allt enligt syfte och behov hos den som använder det.

I nom VFSN har vi inte utan svårigheter försökt förstå begreppet det civila samhället sedan en tid. Nu går vi in i ett både mera omfattande och fördjupat samarbete med andra organisationer, i första hand Afrikagrupperna, Framtidsjorden, Svalorna och UBV. Därför är det hög tid att försöka analysera och hitta en gemensam tolkning.

Begreppet har haft en snabb historisk utveckling sedan renässansen då det skapades som en motsättning till vad som betraktades som det naturliga samhället och i stället stod för en högre social organisation – civiliserad och därmed rationell. Den engelske filosofen John Locke ansåg att staten var en viktig del och Adam Smith

menade att alla sociala konstruktioner, både staten och marknaden, var delar av det civila samhället. Den tyske filosofen Friedrich Hegel ville begränsa det till området mellan familjen och staten. Karl Marx återigen menade att alla sociala relationer skulle inkluderas och att de i sin tur var beroende av de ekonomiska relationerna. För Antonio Gramsci fanns två verkligheter där de ekonomiska relationerna behandlas, det politiska och det civila samhället. Det senare består av de institutioner som samlar människor och vill förmå dem till samtycke: skola, massmedia, religiösa institutioner etc. Man kan säga området mellan staten och marknaden.

Vi kan konstatera att det civila samhället

som begrepp inte är oskyldigt neutralt, utan har förändrats i enlighet med hur samhällets maktrelationer förändrats. I dag kan vi urskilja tre olika sätt att använda begreppet.

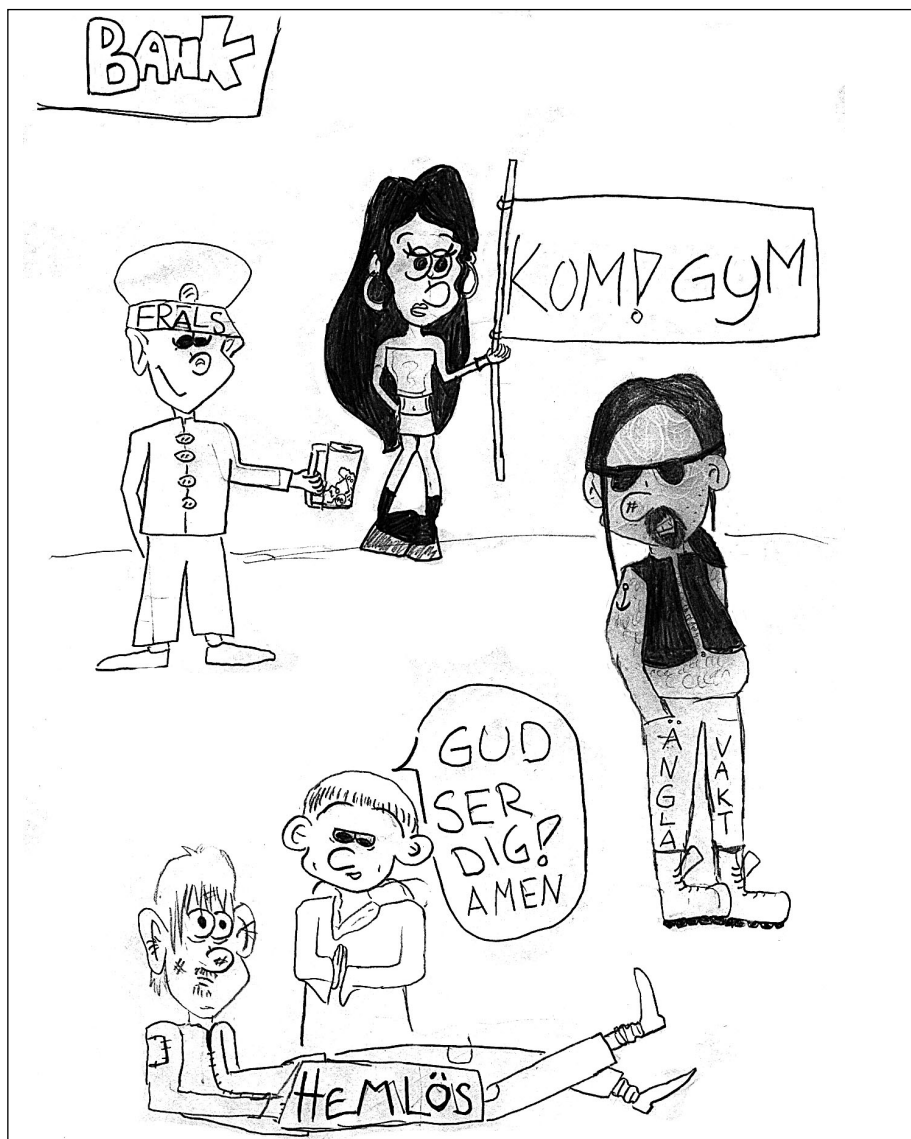
Det borgerliga konceptet

Det civila samhället är en viktig del av borgerlighetens klasstrategi, det är här som individen kan realisera sina möjligheter och använda sin frihet. Den främsta friheten är att driva företag som man anser vara grundförutsättningen för det fria samhället. Runt denna grundpelare formas de institutioner av ideologisk typ som står för den sociala reproduktionen: skola, religion, massmedia och övrigt privatiserad samhällsservice. En mycket viktig del är de frivilligorganisationer som ska överbygga systemets brister.

Den borgerliga staten har bara tre uppgifter: den juridiska (att garantera privat äganderätt och företagsamhet), övervakning av social reproduktion (utbildning, hälsovård etc) och att beskydda individerna. Den nyliberala ideologiska inriktningen dominerar i dag världen över, mycket i kraft av att den styr politiken hos internationella finansorgan som Världsbanken (VB) och Internationella valutafonden (IMF). På många håll, som i USA, finns också starka element av nykonservatism som försöker att samla befolkningen runt religion och nationalstatsidén.

Enligt detta koncept innebär ett stärkande av det civila samhället att underlätta företagets frihet, reducera statens funktioner och att reproducera sociala relationer som säkerställer klassdominansen, i dag på ett globalt plan. Borgerligheten ser dessa sociala relationer, både ifråga om produktion och handel, som naturliga och utan alternativ.

Därför står det civila samhällets strategiska funktion klar. Det handlar om att skapa ett nätverk av privata institutioner med en ideologisk funktion och att bereda marken för icke-oppositionella frivilligorganisationer. Genom det civila samhället vill man kanalisera de sociala kraven, splittra och försvaga antagonistiska klasser och grupperingar. Vissa religiösa och andra frivilligorganisationer kan vara relativt lätt att få med, framför allt i insatser som avser att lindra fattigdomen.

Det borgliga civila samhället enligt Fanny Wallin, elva år.

och global klasskamp

Detta överklasskoncept medför att marknadsstänkandet genomsyrar de mänskliga relationerna, inte bara inom konsumtionsfären utan också på det kulturella området. Det politiska förflyttas till marknaden, utveckling blir synonymt med tillväxt och medborgaren förvandlas till en individ som konsumerar politiska löften riktade åt olika kulturella håll (etniska, religiösa, gender). Det civila samhället blir skenbart opolitiskt. De sociala folkrörelserna söker sin identitet som enfrågerörelser som håller avstånd till traditionell parlamentarism. Vissa frivilligorganisationer intar en ideologisk hållning som förstärker antistatlighet. De religiösa rörelserna, inriktade på individuell frälsning, växer på bekostnad av rörelsen för samhällsförändring.

De goda, tålmodiga och orättvist behandlade

I en annan tolkning består det civila samhället av organisationer som vuxit fram ur förfördelade folkgrupper, ickekommersiella delar av ekonomin och av allmännyttiga institutioner (utbildning, hälsovård och kultur), det vill säga en slags tredje sektor – en oberoende motvikt till staten. Organisationer av medborgare som vill förbättra saker och i en orättvis värld kämpa för ett bättre liv för de fattiga, men som inte ifrågasätter själva samhällsordningen eller den kapitalistiska ekonomi som fött fram den. Man protesterar mot övergrepp och orättvisor, vill ha mindre orättvisa och större bit av kakan, men arbetar inte för en ny typ av samhällliga relationer. Institutioner och organisationer som omfattar detta synsätt, som ofta sammanfaller med det borgerliga, får ofta stöd genom internationellt bistånd av olika slag.

Gobal rättvisa genom förändrade maktrelationer

Ett tredje synsätt innebär att analysera det civila samhället utifrån sociala relationer och acceptera att institutioner och organisationer, öppna eller dolda, medvetet eller omedvetet, tjänar olika klassintressen. Den som omfattar detta synsätt är klar över att det inte räcker med att skapa tillfälligt givmilda hjärtan eller förbättringar. Segrar och framflyttade positioner som det civila samhället kan uppnå riskerar att bli endast temporära om de inte är en del av en strategi för att förändra de samhällliga maktrelationerna, lokalt, regionalt och globalt.

Motsättningen mellan arbete och kapital

kan i dag vara mer diffus genom att nationsgränserna får allt mindre betydelse och att den nyliberala ideologin dominerar regionala och globala organ som bland andra EU, FN, IMF, VB, frihandelsavtalen NAFTA och CAFTA samt frihandelsorganisationen WTO. Inte bara nära fysiska och sociala behov som vatten, hälsovård och yttrandefrihet regleras i allt högre utsträckning på kapitalets villkor, utan även biologiska arter och nedärva kunskaper kan patentbeläggas och ägas. Till och med över det globala klimatet härskar i dag kapitalet, genom rätten till att producera, sälja och ackumulera kapital och genom att bilkulturens förekomst och utbredning prioriteras långt före försiktighetsprincipen.

Genom finansinstitutionernas globala korsägande och sekundschnabba transaktioner och de transnationella bolagens utbredning försvagas alltmer de traditionella, nationellt uppbyggda fackliga organisationerna. Den mänskliga rätten till arbete, att genom en rimlig arbetsinsats i utbyte få en värdig levnadsnivå, blir inte längre den grundläggande samhällsrelationen. I stället upphöjs den nyliberala tron på konkurrensens självsanerande effekt till något naturligt eller gudomligt. Dessa idéer har aldrig visat sig fungera i verkligheten, utan är enbart skrivbordsprodukter av Milton Friedman och andra ekonomer. Produktionen flyttas nu hit och dit över klotet i syfte att hela tiden sänka priset på det mänskliga arbetet som för majoriteten av jordens befolkning är en förutsättning för att överleva.

Nationella regeringar kunde under 1900-talet balansera ekonomin vid kriser, fördela inom samhällsekonomin för att motverka ojämlikhet och sätta in åtgärder för att ta hand om de svagaste. Överstatlig reglering förvandlar nu statsapparaten i allt högre grad till organ för att kontrollera befolkningen: protestyttringar och civil olydnad bestraffas allt hårdare, terroristlagar står över rättsäkerhet och myndigheter kan på ett alltmer godtyckligt sätt utsätta medborgare för repressalier. Den nyliberala ideologin vill ju också avsätta betydande resurser till militär och polis. En stor förändring således, i förhållande till den klassiska Manchesterliberalismen som ansåg att den statliga repressiva apparaten skulle avskaffas.

De organisationer och institutioner som kan innefattas i ett civilt samhälle för global rättvisa måste följaktligen omfatta en långsiktig strategi för att förändra de sociala maktförhållandena och skapa ett alternativ till kapi-

talismen. Grundläggande bör vara rätten till arbete och ett värdigt liv, kulturell identitet och respekt för kommande generationer genom hållbar ekologisk förvaltning.

VFSN måste analysera

VFSN gör nu omfattande organisationsanalyser av våra samarbetsorganisationer i Nicaragua. De utförs på order av Forum Syd, huvudsakligen för att handläggarna ska kunna bedöma den nicaraguanska organisationens kapacitet till att utföra projekt. Men inom vår förening måste vi också bedöma vilken roll organisationen spelar i det nicaraguanska civila samhället.

VFSN måste, det är grundläggande, analysera var vår förening i verkligheten står och i dag också göra det tillsammans med de svenska organisationer med vilka samarbetet nu ökar i snabb takt. Var står vi i förhållande till riksdagens långsiktiga beslut om svenskt bistånd som togs förra året? Detta innebär bland annat att Sverige nu inom internationella organ som VB och IMF ska försöka förändra inriktningen på så sätt att medel i större utsträckning ska gå till det civila samhället, i stället för till regeringar. De olika påverkans- och demokrati-projekt som VFSN mer eller mindre deltar i bör få en noggrannare granskning från vår sida.

I detta sammanhang bör vi erinra oss utfallet av den utvärdering av VFSNs småprojekt som gjordes för några år sedan: när en by eller en *barrio* organiserade sig för att uppnå konkreta förbättringar av levnadsstandarden (vattenledning, elektricitet eller sjukstuga) så självdog rörelsen ofta när målet uppnåtts. Men när en politisk organisation var verksam på platsen blev detta en del av kampen för ett bättre liv byggt på ökad politisk makt. Vi kunde dystert konstatera att vissa småprojekt, i stället för att ge ett stöd till organisering för att förändra samhället till förmån för de lägre klasserna, kom att hjälpa till med att överbrygga systemets brister.

Om vi vill verka för en förändring av de globala sociala maktrelationerna bör vi börja med att se över vår analytiska kapacitet.

Lasse Wallin

Källor:

François Houtart: *Hacia una sociedad civil globalizada – La de abajo o la de arriba*.
Sven Eric Liedman: *Från Platon till Gorbatjov*, Bonniers.
www.rebellion.org

SOME RIGHTS RESERVED

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works 2.5 Sweden License. To view a copy of this license, visit creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/